

**ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРАКТИКИ ПО БАКАЛАВЪРСКИ И
МАГИСТЪРСКИ ПРОГРАМИ ПРИ ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИ
ОТ СПЕЦИАЛНОСТ „ФИНАНСИ”
(сравнителен анализ между дисциплините „Финансови пазари” и
„Финансов инженеринг”)**

Доц. д-р Сава Христов Димов, БСУ

**EDUCATIONAL PRACTICES IN BACHELOR’S AND MASTER’S
DEGREES OF STUDENTS IN FINANCE
(comparative analysis between the subjects Financial Markets and
Financial Engineering)**

Assoc. Prof. Dr. Sava Hristov Dimov
Burgas Free University

***Abstract:** The article makes a comparative analysis between the subjects Financial Markets and Financial Engineering. The status of the two subjects is pointed – they are taught as educational practices at Burgas Free University. The relation between the different types of markets, the traded financial instruments and the strategies used are examined, as well as the problems in teaching and holding the exams. A particular example is given that shows the logical connection and continuity of both subjects.*

***Key words:** financial markets, financial Engineering, educational practices, financial instruments, strategies, comparative analysis.*

Образователните практики в Бургаския свободен университет, използвани при обучението на студенти от специалност „Финанси” имат определени традиции, приемственост, резултати и изразяват определени професионални компетенции. Обект на разглеждане са образователните практики по две основни и водещи финансови дисциплини „Финансови пазари” и „Финансов инженеринг”. Използваният от нас научно-изследователски и образователен подход се базира на сравнителния анализ между обучаваните параметри на разглежданите дисциплини, отговарящи на бакалавърски и магистърски нива на преподаване. Тезата, която доказваме, е че в образователните практики по учебно-научните дисциплини „Финансови пазари” и „Финансов инженеринг” съществува определена логическа последователност, приемственост, взаимна връзка и зависимост при преподаване, усвояването на знания, умения и опит при реализация на наши студенти, завършили двете различни, образователно-квалификационни равнища.

В този защитаван контекст проблемните и спорни аспекти за дискусия се фокусират върху следните по-важни направления:

Първо, да се разгледа и коментира настоящия образователен статут на дисциплините „Финансови пазари” и „Финансов инженеринг”; Второ, да се покаже взаимната връзка и последователност между предмета, метода и обекта на изучаване дисциплини.;

Трето, да се очертаят някои основни връзки и зависимости между видовете финансови пазари, търгуваните инструменти и използваните финансови стратегии при управлението на рисковете и защита на корпоративни активи.;

Четвърто, да се посочат няколко конкретни практически примера, показващи съществуващата приемственост и традиционалност на учебния материал, например при една твърде интересна материя - спот търговията на злато и благородни метали.;

Пето, да се направят обобщаващи изводи по преподаването, проблемността на обучението, провеждането на изпити и реализацията на студенти, изучаващи посочените дисциплини.

Бихме искали да отбележим два нови, много съществени момента:

▪ преподаването на знания, умения и опит по двете основни дисциплини в Бургаски свободен университет се основава на определени традиции, професионален опит, новаторство и динамичност на обучението. Така например, дисциплината „Финансов инженеринг” се чете за първи път в страната само в Бургаски свободен университет, зимен семестър на учебната 1998-99 година, или вече 12 учебни години с шифър ВА514 първи семестър, с часова ангажираност 30/30/6, магистърска програма, задължителна за специалност „Финанси”, избираема за специалност „Бизнес администрация. Опит в дисциплината „Финансови пазари” съществува вече 5 години, шифър ВА314 шести семестър, часова ангажираност 45/15/6, задължителна за специалност „Финанси”, свободно избираема за специалност „Счетоводство и контрол”;

▪ като резултати и практически компетенции, ние се опитваме два подготвим първите брокери, брокер-дилъри, трейдъри и анализатори в България за борсова и извънборсова търговия на финансовите пазари. Не е случаен и факта, че много от нашите студенти работят като такива в търговски банки и лицензирани инвестиционни посредници, а някои от тях участват в създаването на собствени трейдингови платформи. За това „говори факта”, че обучението на студенти от специалност „Финанси” се базира на солидни, точни и верни професионални компетентности, съобразени най-вече с международния опит, практика и традиции.

Съществува приемственост, но и са налице някои спорни моменти в тематичните направления по изучаваните дисциплини. Така например, дисциплината „Финансови пазари” включват разглеждането на следните няколко образователни аспекти:

- Същност, възникване и роля на финансовите пазари, нови тенденции и парадигми на съвременните финансови пазари.;
- Финансови инструменти, търгувани на организираните, борсови и извънборсови пазари.;
- Паричен пазар. Същност, елементи и характеристики. Проявление на паричния пазар в България.;
- Дългов пазар. Сегментиране и състояние на дълговия пазар в България.;

- Електронен валутен пазар Форекс. Търгувани финансови продукти. Електронни, трейдингови платформи.;
- Международни пазари на злато и благородни метали. Адаптация в български условия.;
- Приложение на теорията на Чарлз Дау и числата на Леонардо Фибоначи на международните финансови пазари.;
- Приложение на вълновия принцип на Ралф Елиът.
- Приложение и критерии за разграничаване на японските candlestick формации.;
- Приложение на коридорите на Джон Болинджер (Bollinger Bands).;
- Международни пазари на ценни крижа и финансово-производни инструменти (деривативи).;
- Характеристики на най-крупните, световни финансови центрове.;
- Международни хеджондови пазари. Конструкция на изграждане и места на юридическа регистрация.;
- Влияние на глобалната финансово-икономическа криза на състоянието и динамиката на международните финансови пазари.

Опитът на преподаване на дисциплината „Финансов инженеринг” в Бургаски свободен университет показва, че използваната образователна структура ефективно може да включва следните тематични направления:

- ✓ За характера на дисциплината „Финансов инженеринг” – преход от аналитична към инженерна, математическа наука.;
- ✓ Деривативите - ново предизвикателство пред съвременната финансова наука.;
- ✓ Цели на търговията с финансови деривативи - спекулиране, хеджиране и арбитраж.;
- ✓ Мениджмънт на финансовия риск. Видове рискове и предпазване от тях.;
- ✓ Форуърдният контракт като съгласие за търговия с финансови активи.;
- ✓ Фючърсите - контракти на организирания финансов пазар.;
- ✓ Опцията – шанс за печалби от притежавани права по покупка и продажба.;
- ✓ Възможности за преобразуване на бъдещи парични потоци. Нови възможности на суаповите сделки.;
- ✓ Екзотични, аналитични и синтетични ценни книжа.;
- ✓ Варанти, суапции, пакети – елементи на финансовите портфейли на фирмите.;
- ✓ Приложение на опционните стратегии за трансформиране на финансови рискове.;
- ✓ Приложение на основните стратегии за минимизиране на риска.;
- ✓ Приложение на спредовите стратегии. „Биков”, „мечи” и „пеперудов” спред.;
- ✓ Приложение на комбинираните стратегии „straddle” и „strangle”.;
- ✓ Трейдинг и извличане на печалби от присъщите финансови рискове.;
- ✓ Проблеми на българските банки и корпорации при излизане на международния деривативен пазар.;
- ✓ Приложение за търговия с деривативни финансови инструменти на българския борсов и извънборсов пазар.;
- ✓ Цели, мотиви и опит на професионалните трейдъри при търговията с деривативи. Психологическа подготовка.

В този изложен аспект определено съществува директна връзка и зависимост между изучаваните аспекти на коментирания дисциплини:

Първо, трябва да има приемственост между същността и формите на проявление на търгуваните финансови инструменти и конкретните места за организирана борсова и извън борсова търговия. Така например, същността и видовете търгувани активи - валути, метали, нефт и контракти за разлика (CFD Contract for difference) комуникират с различните търговски платформи и осъществявания API трейдинг на електрония, междубанков пазар FOREX.;

Второ, подходът на изучаването трябва да следва логиката от по-простото към по-сложното. Например, след изучаването на видовете търгувани финансови инструменти, според американските счетоводни принципи (U.S. GAAP accounting principles) и лондонските международни, счетоводни стандарти (London Accounting Standards), следва да се коментират реалните пазари търговия – Лондонския, Ню Йоркския или Токийския финансов пазар, да се разгледат електроните борсови и извънборсови платформи за търговия (FOREXTraderPro и FOREXTrader.web) и чак след това да се отиде към изучаването на стратегиите за минимизиране на рискове (Long and Short Strangle; Long and Short Straddle; Bull or Bear Spread).;

Трето, опитът и професионалните компетенции, традициите на преподаване на дисциплините „Финансови пазари” и „Финансов инженеринг” трябва да се адаптират с реалните електронни платформи на българските и международните финансови пазари (MetaTrader 4 for FX Trade). ;

Четвърто, упражняваните образователни практики в Бургаски свободен университет трябва да бъдат изцяло насочени към формирането на професионални компетенции на бъдещите трейдъри. Българската финансова практика (търговските банки, инвестиционните посредници и BULGARIAN STOCK EXCHANGE - Sofia) изпитва силен недостиг от такива кадри. Не е случаен факта, че само единици излизат с необходимите знания, умения и смелост за упражняване на тази сложна, финансово-аналитична професия.;

Пето, познанията за електроните платформи за търговия, например DeltaBroker, изучавана по Финансови пазари позволява да се извършва търговия с всички видове поръчки, поддържани от търговската система БФБ - Xetra и по конкретно например “Айсберг поръчка” - лимит поръчка, при подаването на която потребителя има възможност да “скриете” част от нея, така че пълният ѝ обем да бъде невидим за останалите участници на пазара; “Стоп поръчка” - платформата поддържа и двете разновидности на стоп поръчките - “Стоп-маркет” и “Стоп-лимит”, валидни за търговия с “XETRA”; “Стоп-маркет” е поръчка, която се активира и се превръща в пазарна, когато се достигне зададеното в нея ниво; “Стоп-лимит” е поръчка, която се активира и се превръща в лимитирана на заявената цена, когато пазарът достигне предварително определено от вас ниво; “Пазарни към лимитирани поръчки” - това са лимитирани поръчки за покупка или продажба, които се изпълняват по цената, постигната по време на аукцион или (при непрекъсната търговия) по най-добрата насрещна лимитирана поръчка при липса на насрещна пазарна поръчка; “Лимит поръчка” - поръчки за покупка или продажба на определено количество финансови инструменти при посочена пределна цена; “Пазарна поръчка” - на обикновените пазарни поръчки може да се задава начин на изпълнение, от вида: - “Веднага или никога” (Immediate or Cancel IOC) - изпълняват се незабавно и в пълен обем, или във възможно най-пълен обем. Неизпълнената част от поръчката се изтрива, без да се въвежда в системата, - “Всичко или нищо” (Fill or Kill FOK), които се изпълняват незабавно и в пълен обем или изобщо не се изпълняват.

Шесто, познанията за международния валутен пазар FOREX (FOReign EXchange market) като най-голям пазар¹ рефлектират с използваните от него ресурси (графики, аналитика, инструменти). Например, тайните на японските candlestick формации се използват за построяването на графики ForexTrader и ForexCharts от eSignal, който представлява пълен пакет от инструменти за построяване на графики, разработени от eSignal като водещ провайдер за пазарна информация в реално време. Аналитическите изследвания за акумулация и дистрибуция, вероятност на тренда, времето на Фибоначи, коридорите на Болинджер, пълзящите средни и други оказват влияние върху заеманите позиции, равнищата на подкрепа и съпротивление и други.;

Седмо, приложението на технически и фундаментален анализ изисква оценка на ценовите графики (Bar and Candle Charts), особенностите на точките, фигурите (Point and figure patterns) и техническите индикатори, трендовите индикатори, индикаторите на неустойчивостта, цикличните индикатори, индикаторите на поддръжка и съпротивление и индикаторите на импулса. Например, Moving Averages, Stochastics, RSI, Bollinger Bands, (MACD). Инвестираните суми на FOREX контрастират с параметрите на стандартните и мини сметки, и особено с изискуемия минимален депозит, размер на лота и максималния марж (Contract Size: 100 000 или 10 000; Max Leverage: 100:1 или 1%; 0.5% или 200:1; Minimum Deposit US: 2500 или 250). Следователно, Вие сте инвестирали определена сума чуждестранна валута, но пазара FOREX Ви дава възможност да извършвате търговски операции многократно по-големи суми виртуални или електронни пари.;

Осмо, ако се заложи на това, че еврото ще поскъпне спрямо долара и купите EUR/USD, надявайки се да го продадете след време на по-висока цена. Това ще бъде пример за дълга позиция, и обратно, ако се очаква да се случи еврото да поевтинее спрямо долара, първо ще продадем EUR/USD, за да можем да го купим след време на по-ниска цена. Това е къса позиция. Например, ако Вие очаквате, че EUR/USD ще върви надолу през следващите дни и ПРОДАВАТЕ 100 000 EUR/USD на цена 1.28314 (Week 1 (01 Sep 2010)) Ще имате отворена къса позиция – 100 000 EUR/USD на цена 1.28314.; След известно време КУПУВАТЕ 100 000 EUR/USD на цена 1.27241 (Week 2 (08 Sep 2010)). Така закривате позицията си и само за една седмица добавяте 1073 USD печалба към Вашата сметка. Важно е да се знае, че печалбите и загубите винаги се изчисляват във втората валута от двойката. В този случай, печалбата е в щатски долари. Късите позиции позволяват да се печели от падането на валутния курс.;

Девето, спот търговията на FOREX с валути, спот метали, нефт, контракти за разлики на фондови индекси (CFD) – изучавана по дисциплината „Финансови пазари“ позволяват да се извършват фючърсни, форуърдни и опционни операции (анализирани по Финансов инженеринг), например със злато с цел три основни разновидности на целите:

☞ Хеджиране с цел застраховане на риска от изменение цените. Обемът на тези операции не е голям.;

¹ FOREX е 24-часов непрекъснат пазар, който е отворен от неделя в 22:00 GMT до петък в 21:00 GMT. Той е най-големия и най-мощно ликвидния пазар в света с обем на дневната търговия вариращ между 2 и 4 трилиона долара на ден. Ако се сравнят тези параметри с 25 милиарда долара дневен обем на NYSE (New York Stock Exchange), лесно може да се установи колко голяма е FOREX търговията? Смята се, че ежедневния търгуван обем на FOREX пазара е 3 пъти по-голяма от обема на всички борси за акции взети заедно. (Виж повече: <http://forexforum.bg/viewtopic.php?f=19&t=156>)

☞ Спекулативни срочни сделки: покупко-продажба с цел извличане на печалби от “Bull динамиката” на цените. Тези сделки са най-разпространените.;

☞ Арбитражни операции, аналогични на валутния арбитраж. За разлика от него се практикуват не само във времето, но и в пространството, тъй като се съхранява разликата на цените на търгувани активи на различните пазари.

Анализирането и коментирането на пазарните параметри, които са обект на изучаване и от други дисциплини се влияят от някои фактори, практикувани например по Финансови пазари и концентрирани в следната табличка.

Фактор	Влияние	Годишно време
Коледни бижута	Увеличено търсене	Преди Коледните празници
Страх от инфлация	Увеличено търсене	Неизвестно
Поевтиняващ щатски долар	Увеличено търсене	Неизвестно
Проблеми с добива в ЮАР	Намалено предлагане	Неизвестно
Ръст на средната класа	Увеличено търсене	Постоянно
Намаляване доставките на злато	Намалено предлагане	Неизвестно
Падащи пазари на акции	Увеличено търсене	Неизвестно
Увеличаване добива на злато	Увеличено предлагане	Когато цените на златото се покачват
Намаляване добива на злато	Намалено предлагане	Когато цените на златото падат
Сватбеният сезон в Индия	Увеличено търсене	Ноември до май

Ако анализираме връзката между финансовите инструменти за извънборсова търговия и по-конкретно златото като уникален природен и финансов ресурс за инвестиране в период на криза и динамиката на цените, базирана на вълновия принцип на Елиът (изучавани по Финансови пазари) бихме могли да защитаваме тезата, че динамиката на спот пазарите на злато се определя от променливите 16, 18 и 20 годишни цикли, наричани за краткост “gold cycles”. Така например, динамиката на търговията със злато приключва 20 годишния „мечи” пазар (1980-2000 г.).² Би следвало да очакваме променлив 16 годишен „бичи” пазар и активизация на спекулантите, залагащи на повишението, който вероятно ще завърши през второто шестмесечие на 2017 г..³ Тъй нар. „златни вълни” биха могли да залегнат в прогнозните цени на фючърните контракти със злато (коментирани по Финансов инженеринг) както следва:

☞ вълна I: с времетраене 8 години, нормални 5 вълни (маркирани в горната графика). Тя достига своето най-високо равнище в 2008 г. с продължителност 775 пункта (от 255 до 1030 \$);

☞ вълна II: е кратка, с много оптимистичен „двоен зиг-заг”, който приключва едва след 9 месеца, някъде около октомври 2008 г. Тя възлиза на 295 \$ (0.38 x \$775) и отразява общата, нормална корекция на числата на Фибоначи и вълните на Елиът.;

☞ вълна III: по всяка вероятност с времетраене 61.8% от вълна I или приблизително около 5 години. Към настоящият момент пазара на злато се намира в нея и завършвайки в 2013 г. или 1.6, 2 – 2.38 x 775\$ или (1240\$, 1550\$ или 1812\$), който ще

² Виж: <http://www.abird.ru/articles/gold/> Цена на златото в 2010 году - Прогнозы цен на злата, новости и аналитика.

³ <http://www.elliottwave.com/> ELLIOTT WAVE ANALYSIS OF GOLD CYCLES.

се прибавя към дъното – 735\$ вълна II, даващи вълна III – 1975\$, 2285\$ или 2545\$. Следователно, към настояще време спот пазара на злато е завълшил подвълни 1 и 2 от III. Той се намира все още във вълна 3 от III и работи над подвълна (4) от 3, на III.;

⊗ вълна IV: редуваща се с вълна II, която представлява разтегнат, диагонален триъгълник, продължаваща приблизително 3 години.;

⊗ вълна V: по всяка вероятност ще бъде бърза и с кратка „бича“ продължителност 1 година. Можем да разчитаме на успех, ако спекулантите на пазара, играещи на повишаване в порядъка 1973-1980\$. Като ръководство, последните 66% от движението на пазара, от 35\$ до 850\$, са с кратка продължителност около 16 дни. Следователно, като се използват последните бичи движения на пазара, нивата на играчите ще бъдат ясни - спекулантите, играещи на повишаване като правило на (\$35 до \$850) в течение на 24,3 пъти или 2430% движения, даващо цел на този пазар, и спекулантите, боравещи с по-дългосрочен „бичи тренд“ на нива (255\$ X 24.3) или 6193\$ като цел на този пазар.

Бихме могли да посочим още следния един пример за валутна търговия, обект на изучаване по Финансови пазари, а именно: ако Вие търгувате на FOREX спот злато и сребро към Monday, September 6, 2010 22:00 UTC и сте:

- 1 условие: купили един лот XAU/USD (спот злато) по цена: 1248.84 USD;
- ако цената бележи тенденция за покачване нагоре и решавате да продадете лота за: 1249.34 USD;
- то Вие ще продавате с разлика +0.5 или +50 пункта (0.5 x 100);
- тогава 1 лот = 10 oz (тройунции злато);
- Вие ще заработите +5.00USD_Profit (50 п. x 0.10)
- 2 условие: ако цената започне да бележи тренд за понижение;
- Вие решавате да продадете 1 лот по цена: 1245.87 USD;
- с определен марж от -2.97 или -297 пункта;
- то Вие ще реализирате печалба/загуба в размер на -29.7USD_Loss

Така че, параметрите на търговията със спот злато и ефектите, резултатите от нея ще бъдат: $+5.00 - 29.7 = 24.7\text{USD_Загуба (Loss)}$?

Следователно, в областта на финансовите науки съществува директна и индиректна връзка, зависимост и приемственост между изучаваните финансови и не финансови дисциплини. В конкретно разглеждания случай са анализирани две елитни и перспективни дисциплини „Финансови пазари“ и „Финансов инженеринг“. Връзката между тях се базира не само на необходимите методологически знания за основни финансови понятия, прийоми, техники и стратегии, но и при финализирането на целта - подготовка на пазарни кадри с висока степен на компетентности.

Професионалните електронни платформи на дилърите на международния валутен пазар FOREX, предмен на изучаване по Финансови пазари, предлагат информация за:

- ⊗ тъй нар. „златни“ контракти:
 - пълна спецификация на контракта за злато;
 - пълна спецификация на контракта за сребро;
 - пълна спецификация за контракта за платина;
 - пълна спецификация на контракта за паладий.
- ⊗ материалите:

- стратегии, използващи фючърси за злато и сребро;
- прецентация "фючърсен контракт за доставка на злато" ;
- условия за участие в търгове;
- счетоводен отчет и данъчно облагане.
- ☒ търговете:
 - резултати за търгове;
 - текущи цени на фючърси и опции за доставка на злато;
 - текущи цени на фючърси за сребро;
 - текущи цени на фючърси за платина;
 - текущи цени на фючърси за паладий;
 - панел за опции.

Тези структурни параметри са обект на изучаване и от дисциплината „Финансов инженеринг” при магистрите, но под друг ъгъл, структура и компетентност.

Съществуват и някои спорни моменти, които се отнасят най-вече до това в коя дисциплина, кой раздел и логическа последователност да се четат пред студентите. Това се подсилва както от сложността на тълкуваната материя, така и от разполагаемото време по учебна програма. Тези спорни, дискутирани моменти се отнасят до:

- ✓ Приложение на основите на техническия и фундаменталния анализ;
- ✓ Приложение на числата на Леонардо Фибоначи и теорията на Чарлз Дау;
- ✓ Приложение, тайни и критерии за разпознаване на японските свеци или candle stick формации;
- ✓ Приложение на вълновият принцип на Ралф Елиът.;
- ✓ Приложение коридорите или кривите на Джон Болинджер (Bollinger Bands);
- ✓ Конструкции на изграждане и функциониране на хедж фондовете;
- ✓ Изучаването и приложението на електронните платформи за търговия на финансови ресурси, посредством някои фючърси и опционни деривативи;
- ✓ Епохата на турбулентност и нейното връяние на финансовите пазари и използваните професионални стратегии за минимизация на риска в период на криза.

Така например, вземайки под внимание влиянието на глобалната финансово-икономическа криза върху спот цените на търгуваните финансови инструменти, например краткосрочни прогнозни цени на златото, като базисен актив за търговия (Финансови пазари) с тъй нар. “златни фючърси” (Финансов инженеринг) бихме могли да очертаем някои бъдещи хипотетични сценарии, а именно:

- сценарий „А”: при база юни 2009 г. около 850 USD за 1 тройунция злато (oz) стремителна bull тенденция към покачване, декември - януари 2010 г. около 1600 USD за oz., т.е. покачване с 53.12% за периода, т.е. сценарий, който малко е вероятно да се получи като реална проекция.;
- сценарий „Б”: за период юни 2009 г. – август 2010 г. покачване в порядъка до 1400-1500 USD, т.е. нарастване за периода в диапазон 56.67-60.71%;
- сценарий „В”: юни 2009 - януари 2011 г. до 1400-1450 USD, нарастване от порядъка на 58.62- 60.71%.

Съществуват обаче твърде съществени различия между двете дисциплини както в начина на преподаване, така и при проверка на необходимите професионални знания. Така например, учебно-научната дисциплина „Финансови пазари” се характеризира с:

- 1) Класическо „четене” и поднасяне на лекционния материал;
- 2) On-line връзки в реално време;

3) Семинарни занятия;

4) Работа в търговски платформи, примерно: FOREXTrader Pro; FOREXTrader Web; COBOS; MetaTrader 4»; Meta Trader mobile; MetaTrader 4; Multi Terminal; Trader Workstation; BenchMark Trader; BenchMark Web Trader; BenchMark Mobile Trader.

5) Завършвайки с класически, писмен, тестови изпит с точно определени критерии за оценяване: Слаб (2) - на отговорилите под 51 % от теста; Среден (3) - на отговорилите 51 - 60 % от теста; Добър (4) - на отговорилите 61 - 70 % от теста; Мн. добър (5) - на отговорилите 71 - 85 % от теста; и Отличен (6) - на отговорилите над 85 % от теста.

Докато, при дисциплината „Финансов инженеринг” се образователните практики се основават на:

- 1) 20 мин. Структурно конспектиране;
- 2) 25 мин. “ровене” в Интернет мрежата;
- 3) Работа на персоналният компютър;
- 4) Избор на изследователски проблем;
- 5) Архив база данни по изследвания въпрос;
- 6) Работа по избрания научно-изследователския проблем;
- 7) Изпит:
 - Разработен, текстов документ по изследователския проблем;
 - Презентации;
 - Въпроси.
- 8) Може да се допусне и външно оценяване.

Въз основа на някои коментирани аспекти на образователните практики (бакалавърски и магистърски програми), прилагани в Бургаски свободен университет, специалност Финанси, бихме могли с убеждение да направим следните няколко извода:

Първи извод: *Дисциплините „Финансови пазари” и „Финансов инженеринг” въпреки че се изучават в различни нива на обучение са взаимно свързани, адекватно зависими и приемствени една на друга.;*

Втори извод: *Обучението в БСУ, програмен съвет по Финанси и счетоводство предполага специфичен подход за преподаване, усвояване на знания, умения, проверка на компетентности и провеждане на изпити.;*

Трети извод: *В бъдеще обучението по посочените дисциплини трябва да продължи към практическо усвояване на нови техники, прийоми и стратегии за търговия с цел повече студенти да демонстрират умения на борсовия и особено на извънборсовия, електронен пазар.;*

Четвърти извод: *Образователните практики по дискутираните дисциплини налагат главния извод, че по-професионално и компетентно се справят студенти, изучаващи „Финансови пазари” и „Финансов инженеринг” от един икономически ВУЗ или бизнес факултет, изучаващи специалност „Финанси. С други думи не отличниците, а “най-надъханите и амбициозни наши студенти”.*